

Кацярына Захарэвіч

Горад дзесяці музеяў. Так казалі нам пра Полацк. Горад, дзе кожная вулка паміж маленькімі хаткамі, кожная нізенькая драўляная хатка з шыльдай «прадаецца», кожная каменная сцяна, кожны каменьчык на дарозе — музей. Мы не фатаграфаваліся ля Сафіі ці Барысавага каменя, нават не падыходзілі да іх, бо было далёка. Мы не наведалі ні адзін шапік з сувенірамі, каб прывезці дадому чарговы магніцік ці гліняную таблічку з выявай гарадскіх краявідаў. Мы прывезлі ў Мінск штосьці нашмат больш каштоўнае. Мы прывезлі Полацк у сабе.

Рэпартаж-экскурсія па самым старым корпусе Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта

Машына часу. Без машыны

Стоячы ў двары гісторыка-філалагічнага факультэта ПДУ, немагчыма не пачаць бачыць нябачнае. Лёгка ўяўляецца, як бегалі, хаваючыся ад суровых выкладчыкаў, пракудлівыя вучні езуіцкага калегіума. Ці як сядзелі пад дрэвамі са сшыткамі і пёрамі летуценнікі-паэты, вершаў якіх мы не чыталі, але ж у любой навучальнай устаноўе былі такія вучні, на якіх ускладалі спадзяванні на праслаўленне альма-матэр. Потым тут хадзілі, хутка змяняючы адно аднаго, піяры, кадэты, чырвоныя камандзіры і ўрачы шпітала, пакуль у 2005 годзе пасля рэканструкцыі не адкрыліся

студэнцкія аўдыторыі. Мінуўшчына і будучыня спалучаюцца не толькі ў інтэр'ерах і абсталяванні, але і ў тым, якім факультэтам пашчасціла навучацца ў гэтым корпусе: першым сюды перасялілі гісторыка-філалагічны факультэт, потым пераехалі інфарматыкі.

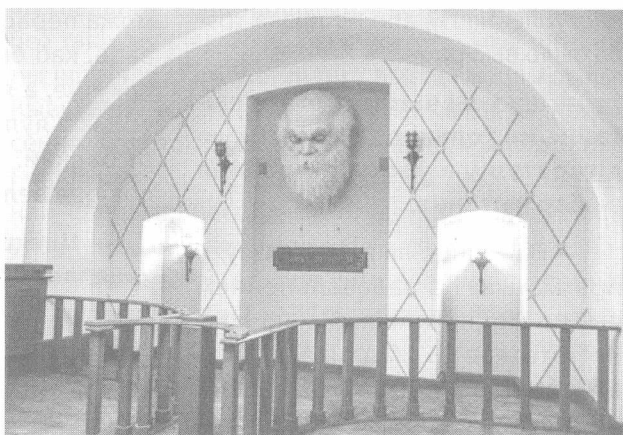
Атрымаўшы ў спадчыну такое месца, супрацоўнікам універсітэта захацелася падтрымаць адукацыйныя традыцыі Полацка. Напрыклад, чытальная зала знаходзіцца на тым самым месцы, дзе была ў часы езуіцкага калегіума, і ўтрымлівае таксама сорок тысяч тамоў. Уласна кажучы, з бібліятэчных пакояў і пачалася наша экскурсія.

Святлана Дзмітрыеўна Цюсціна, вядучы бібліятэкар, паказваючы залы, выказвала гонар не толькі за гістарычную спадчыну, але і за сучасны стан бібліятэкі:

— Адкрыўшыся ў 2006 годзе, мы пачыналі працаваць са штых-кадзіраваннем, пластыкавымі чытацкімі білетамі, калі іх яшчэ не было нідзе ў краіне. Зараз нашы тэхналогіі звездзены да таго, што студэнцкі білет і ёсць чытацкі. Чытальная зала на другім паверсе — адзіная зала ўніверсітэцкай бібліятэкі ў краіне, дзе адкрыты ўсе фонды.

У бібліятэцы ёсць асобная зала для літаратуры на замежных мовах — Цэнтр вывучэння замежных моў. Акрамя распаўсюджаных англійскай, нямецкай і французскай можна вывучаць тут яшчэ і шведскую.

Канешне, любы сучасны ўніверсітэт немагчыма ўявіць без бібліятэкі з класічнай чытальнай залай. Сучасная зала паўтарае воблік тагачаснай: там таксама стаялі стэлажы з кнігамі і сталы, віселі

партрэты выбітных асоб. Сёння тут існуе сістэма вольнага доступу да літаратуры. Рэальных наведвальнікаў не так шмат, таму што ўсе рэсурсы бібліятэкі даступныя з мабільных прылад і хатніх камп'ютараў. Каля чытальнай залы з «жывымі» кнігамі знаходзіцца медыяцэнтр. Нават і там, у царстве камп'ютараў і інтэрнэту, ёсць месца духу гісторыі.

Не толькі бібліятэка, але і ўвесь корпус здаецца музеем, а кожная рэч — экспанатам. Са старых часоў захавалася чыгунная лесвіца канца XIX стагоддзя і кафля пачатку XX стагоддзя. Уздоўж сцен — вітрыны з археалагічнымі знаходкамі. Раскопкі з удзелам студэнтаў вядуцца на тэрыторыі калегіума з 2001 года. За гэты час было знойдзена шмат каштоўных артэфактаў, што можна ўбачыць зараз у музеях горада. У экспазіцыі ўніверсітэта прадстаўлены знаходкі, датычныя калегіума.

Рэстаўруючы будынак, сучасныя майстры месцамі захавалі частку старой кладкі, а таксама пакінулі адкрытай частку пячных механізмаў, напрыклад, шабер ці шыбер — механізм кштальту пячнай заслонкі — усталяваны тут у перыяд размяшчэння кадэцкага корпуса — з 1835 года да пачатку Першай сусветнай вайны. Адзін бок шабера выходзіць у канферэнц-залу. Зазіраем туды.

Залу ўпрыгожваюць карціны мастачкі Нінэлі Шчаснай. У 2008 годзе тут праходзіла яе персанальная выстава. З таго часу карціны перададзены ўніверсітэту на захоўванне. На пачэсным месцы — карціна з выявай Ефрасінні, выкананая з выкарыстаннем даволі незвычайнага матэрыялу — шклова-лакна.

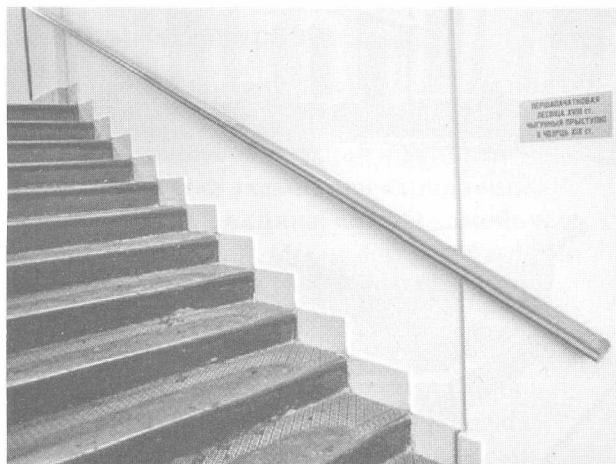

Экспазіцыя «Гісторыя Полацкага калегіума ў падзеях і персанах»

Яшчэ ў адным пакоі сабраліся ўсе гістарычныя асобы, што спрычыніліся да адукацыі на Полаччыне. Першая сцэна адносіцца да года заснавання калегіума — 1581. Тады быў пабудаваны першапачатковы езуіцкі манастыр, заснаваны вялікім князем літоўскім і каралём польскім Стэфанам Баторыем, які вызваліў Полацк ад войскаў Івана Жалівага. Таксама тут прадстаўлены вобраз Пятра Скаргі, першага рэктара калегіума.

У 1625 годзе ў калегіуме з'яўляецца ўласная педагагічная школа. Навучаліся хлопцы з 12 гадоў, тэрмін навучання быў разлічаны на 6—7 гадоў. Тут не толькі засвойвалі агульныя дысцыпліны, але і вучыліся маляванню, фехтаванню, плаванню, бальным танцам, вершніцтву. Выпускнікі павінны былі ўмець годна трымацца ў любым грамадскім коле.

1780 год адметны наведваннем Кацярыны. Дзякуючы яе падтрымцы калегіум у Полацку працягвае існаваць, нават калі ва ўсёй Еўропе такога кштальту навучальныя ўстановы закрываюцца па загаду Папы Клементы XIV. Полацк робіцца цэнтрам Ордэна езуітаў, адзіным не толькі ў Беларусі, але і ў Еўропе. Сюды з'язджаюцца навукоўцы, вынаходнікі, сярод якіх быў і прафесар Габрыэль Грубер. У свой час ён заснаваў першы на беларускай зямлі архітэктурны факультэт і пабудаваў трохпавярховы музейны корпус, дзе размясціў найбагацейшую карцінную галерэю.

У 1812 годзе па загадзе імператара Аляксандра Першага прымаецца рашэнне перайменаваць калегіум у Акадэмію, якая атрымлівае статус універсітэта — вышэйшай навучальнай установы. На жаль, акадэмія праіснавала тут толькі восем гадоў — да 1820 года. Праз два гады замест яе адкрываецца вышэйшае піярскае вучылішча (ад лацінскага «набожная школа»). Піяры — айцы гэтых школ — прымалі на бясплатную вучобу юнакоў з розных сем'яў. Але і яны тут не затрымаліся: у 1830 годзе вышэйшае піярскае вучылішча закрываецца. Праз пяць гадоў пачынае працаваць кадэцкі корпус. Першапачатковы штат, разлічаны на 400 чалавек, прымае толькі 54 вучні. Цалкам ён быў укамплектаваны толькі праз тры гады. У кадэты прымалі юнакоў 12—14 гадоў з прывеліяваных саслоў'яў.

З пачаткам Першай сусветнай вайны кадэты пакідаюць гэтыя карпусы і больш не вяртаюцца сюды. У пачатку 20-х гадоў мінулага стагоддзя тут размяшчаюцца курсы чырвоных камандзіраў, а з 1927 года ўжо ваенны шпіталь, які праіснаваў больш за 70 гадоў, — амаль да тых часоў, калі будынак быў перададзены Полацкаму ўніверсітэту. Канешне, за гады далёка не ўсё захавалася ў належным стане, і патрэбна была вялікая праца па аднаўленні будынкаў.

Заняткі пад Gaudeamus

Унутраны двор упрыгожвае трыццацімятровы калодзеж XVIII стагоддзя. На жаль, да нашых часоў ён дайшоў у непрацавядучым стане: амаль

зруўняны з зямлёй, засыпаны будаўнічым смеццем. У 2012 годзе яго аднавілі, але ваду не дастаюць: крышка шкляная, углыб трапляе сонечнае святло — атрымліваецца эфект парніка, унутраныя сценкі абраслі мохам.

Створаная калісьці Груберам галерэя не захавалася, але ў 2014 годзе ўнутраны двор упрыгожыў арт-праект «Выяўленчае мастацтва ў гісторыі Полацкага калегіума». Трапіўшы сюды, можна пабачыць рэпрадукцыі твораў выяўленчага мастацтва, якія калісьці былі прадстаўлены ў калегіуме, а таксама копіі некаторых работ выпускнікоў гэтай навучальнай установы. Рэпрадукцыі карцін зроблены на спецыяльным пластыку, што дазваляе выстаўляць іх незалежна ад надвор'я.

Яшчэ адна адметнасць — ужо сучасная: універсітэцкі гадзіннік на ўзор пражскага і кракаўскага. Штодзень з 9 да 14 гадзін пад Гаудэамус і гімн Полацкага ўніверсітэта на гадзінніку з'яўляюцца фігуры выбітных для адукацыі на гэтых землях асоб. Гадзіннік усталявалі ў 2011 годзе, і надпіс на лацінскай мове абвясчае, што ён ідзе дакладна.

Драўляны Дзядок без Інсекты

Шмат хто ў сувязі з езуіцкім калегіумам чуў гісторыю пра галаву грэчаскага мудраца Сакрата, якога Ян Баршчэўскі па-свойску назваў Драўляным Дзядком. Зладзіў яе вядомы навукоўца і вынаходнік Габрыэль Грубер, які выкладаў у канцы XVIII стагоддзя ў калегіуме.

Галава, змешчаная высока ў сцяне, магла размаўляць: адказваць на любое пытанне, кіруючыся ведамі, што існавалі на той час. На жаль, унікальны механізм не захаваўся, але гэта не стала перашкодай для ўзнаўлення адной са слаўтасцей Полаччыны. Сакрат, які сустракае гасцей ПДУ сёння, створаны сучаснымі майстрамі і прэзентаваны ўстанове 19 мая 2015 года — на дзень ўніверсітэта.

Старац мае свой характар і з найбольшым задавальненнем адказвае ў першую чаргу на пытанні філасофскія, якія хвалюць кожнага з нас: што такое шчасце, любоў, сяброўства... Канешне, важна правільна звярнуцца да мудраца: «Шаноўны старац, дазвольце запытацца...»

— Вітаю вас, шаноўны старац. Дазвольце запытацца, ці гатовы вы паразмаўляць з нашымі гасцямі?

— Вітаю вас, шаноўныя. Веды — такая каштоўная рэч, якую не сорамна здабываць з любой крыніцы, і я рады дапамагчы ў вашым добрым памкненні.

— Шаноўны старац, дазвольце запытацца, у чым сэнс жыцця?

— Сэнс жыцця кожнага чалавека ўнікальны і непаўторны. Імкнуцца да жыцця — і ёсць галоўны яго сэнс.

— Шаноўны старац, дазвольце запытацца, хто стварыў наш свет?

— Свет створаны вышэйшымі сіламі, якія пакуль не знаёмыя чалавецтву.

На развітанне Сакрат пажадаў нам здароўя, міра, добра і поспеху ва ўсіх нашых справах і нагадаў, што толькі розумам і ведамі можна дасягнуць сапраўдных вышын у жыцці. ■

Кадэты.

Кафля.

Гадзіннік.